

Bivališča »krivopet«: Lokacije in mikrotoponimi

Barbara Ivančič Kutin

Krivopete are wild women whose feet are turned backwards. Folklore tradition about these mythical beings can be found in the extreme north-western part of the Slovenian ethnic territory: in Trenta, Breginj, Livško, and the Natissona Valleys in the Italian Slavia Veneta. Since folktales about the krivopete are typically installed in a concrete location these places have been identified through the toponyms and microtoponyms where the krivopete allegedly lived, manifested themselves, or acted. The number of locations and their position in space indicates in which (micro)locations this tradition was particularly strong. A common feature of such locations, which indicated where these women dwelled, was the hideous, inaccessible, and/or dangerous terrain: caves, rocky shelters, steep ravines, and streams.

Keywords: microtoponyms, krivopete, wild woman, reverted feet, folklore, narrative tradition, caves, Slavia Friulana, western Slovenia

1. Uvod

Folklorno izročilo o krivopetah, divjih ženah z nazaj zasukanimi stopali, je (bilo) znano v Nadiških dolinah v Benečiji, ter v nekaterih delih Zgornjega Posočja: v Trenti, v Breginjskem kotu in na Livškem. Nekateri starejši viri omenjajo tudi Tolminsko (Rutar 1899), Cerkljansko in Idrijsko (Mailly 1922) ter Koroško v okolici Roža in Krčice (Graber 1914), toda poročila s teh območij so posamična, pregled gradiva in novejša terenske raziskave pa zaenkrat še niso dale potrditev. Iz Rezije je pred kratkim prišel nov terenski zapis, katerega avtentičnost je še potrebno preveriti.¹ Poimenovanje tega ženskega bajčnega bitja z obrnjenimi stopali ima več lokalnih oblik: *krivopeta*, *krivapeta*, *kriva peta*, *krivopeka*, *krivopetnica*, *dujepetka*, *častitjova žena* ...; ko ne gre za citat, je v tem članku za nevtralno obliko uporabljeno poimenovanje *krivopeta*.

Razen na omenjenih predelih severozahodnega roba slovenskega (in slovanskega) etničnega prostora drugod na Slovenskem pa tudi pri sosednjih slovanskih, romanskih in germanskih narodih, kot kaže, krivopet ne poznajo. Ženska, največkrat demonska, antropomorfna bitja s podobno deformacijo nog pa so vendarle znana tudi v izročilih na različnih koncih sveta: v zahodni Indiji in Nepalju poznajo *duncani* oz. *churel* (Spaight

¹ Zgodbo o krivopeti in sladkorju je v vasi Bila leta 2015 zapisal Micelli Rinatič; nenavadno se zdi, da v dolgoletnih raziskavah pripovedne folklorne v Reziji podobnega gradiva Milko Matičetov ni zasledil; pač pa je bilo v vasi Korito dokumentirano izročilo o *dujaku*, medvedu z nazaj zasukanimi stopali (gl. Dapit in Kropelj 1999: 1–12)

1942: 137; McClintock 1990: 44), v goratih predelih Armenije *xəlvəlik* (Asatrian 2013: 21), še posebej pester nabor ženskih bajčnih bitij z zasukanimi stopali najdemo v folklori nekaterih ljudstev Srednje in Južne Amerike: na venezuelskem otoku Margarita *chinigua*, v Venezueli *masisikiri*, v Gvatemali *siguanaba*, v Dominikanski republiki pa *ciguapa* (Lafée-Wilbert in Wilbert 2010: 50; Duran-Almarza 2012: 142) ipd.²

Fizične lastnosti (z izjemo nazaj zasukanih stopal) in značajske lastnosti krivopet se prekrivajo z drugimi ženskimi (včasih tudi moškimi) bajčnimi bitji, kot so divji ljudje (*divja baba*, *divji mož*), velikani in velikanke (*gejdi*, *gejdukinje*), različne vile (*bele žene*, *žalik žene*, *rojenice...*), *rusalke*, *anguane*, celo čarovnice. Zato so krivopete v strokovni literaturi (npr. v pregledih slovenske mitologije) obravnavane v sklopu sorodnih ženskih bajčnih bitij kot, so npr. divje žene in vile (Nicoloso Ciceri 1992: 432–43; Šmitek 2004: 192; Kroje 2008: 228–229; Kroje 2012: 139, 144, 229). Avtorji jih opisujejo kot bitja z ambivalentnim značajem, ki s svojim znanjem vedenjem ter tudi obvladovanjem vremenskih pojavov lahko človeku pomagajo, po drugi strani pa mu lahko storijo veliko škode.

Zgodbe o krivopetah, ki jih najdemo v objavah in arhivskih zapisih, vsebujejo različne motive, večino bi lahko uvrstili v katero od naslednjih skupin: 1) ugrabijo človeka (otroka ali odraslega moškega); 2) krivopeta se omoži s človekom; 3) svetujejo oračem; 4) naučijo ljudi delati stvari, ki jih še ne znajo; 5) moški krivopeto ujame v razcepljeno deblo in jo pusti v gozdu; 6) krivopete kot lastnice bogastva in/ali čred divjih koz. Pogoste so tudi pripovedi oz. fragmenti, kako so se ljudje bali krivopet ali z njimi strašili otroke. Motivi se lahko prepletajo oz. se pojavljajo skupaj v isti pripovedi. Starejši motivi se nekoliko razlikujejo od mlajših zapisov, predvsem so se krivopete otresle ekstremne okrutnosti in so skozi čas pridobile milejše in prijaznejše poteze (motiva kanibalizma, ki je bil v Trinkovih zapisih najpogostejši, v novejših virih ne zasledimo).³ Motivi v zgodbah o krivopetah se pokrivajo ali deloma prekrivajo z motivi, ki so razširjeni ne le v slovenski in slovanski pač pa tudi v evropski in svetovni folklori, kot je npr. motiv poroke ženskega bajčnega bitja s človekom; zakonska sreča traja, dokler mož ne prelomi tabuja, kot je npr. poimenovanje (zmerjanje) ženske z njenim pravim imenom ipd. (prim. Ivančič Kutin 2016; Kroje 2008: 233).

2. Kratek pregled objav o krivopetah

Krivopete, divje žene z nazaj zasukanimi stopali, že v 18. stoletju omenja Karel Zois (1756–1799), botanik, raziskovalec rastlinja v alpskem visokogorju: poroča, da so bili njegovi lokalni vodniki prepričani, da v dolini Triglavskih jezer živijo *krivopetnice* (prim. Kozinc 2014: 23). Nadalje omembo krivopet zasledimo v gradivu poljsko-ruskega jezikoslovca Jana Baudouina de Courtenaya, ki je v zadnji tretjini 19. stoletja raziskoval slovanske jezike in njihova narečja. V Špetru v Benečiji je leta 1873⁴ zapisal, da so *krivopete točo nosile, ko so čule zvoniti svetega Lenarta zvonove: „Pojdite, pojdite!“ je rekla ena drugim. „Lajajo psi svetega Lenarta“* (Baudouin de Courtenay 1988: 74–75). Večjo pozornost je izročilu o krivopetah posvetil rimskokatoliški duhovnik Ivan Trinko. V

² Več o teh in drugih bajčnih bitjih z deformacijo nog gl. v Ivančič Kutin 2016.

³ Za podrobnejšo analizo gradiva in motivov zgodb gl. Ivančič Kutin 2016.

⁴ Gradivo je bilo objavljeno šele leta 1988.

skrbi za ogrožen slovenski jezik med Slovenci v Italiji je o njih napisal članek, *Divje žene ali krivopete*, in ga objavil v časopisu *Ljubljanski zvon* leta 1884. Ugotavljal je, da je izročilo o *krivopetah* edinstveno in posebno, znano samo v nekaterih krajih v Benečiji. Trinko v tem spisu na kratko opiše osem zgodb o krivopetah tako, kakor se jih spominja iz svojega otroštva. Njegove zgodbe prikazujejo krivopete kot bitja, ki dokaj nasilno ravnaajo z ljudmi: ugrabljajo jih z namenom, da jih pojedjo (največkrat otroke) ali da jih zadržujejo v ujetništvu in izkoriščajo za delo (največkrat odrasle moške): kar v šestih od osmih variant je eksplicitno ali posredno nakazan kanibalizem (Trinko 1884: 229–232). Istega leta kot Trinko trentarski vikar Simon Gregorčič mlajši poroča, da se v Trenti krivopet, ki živijo v dolini Zadnjice pod Triglavom, bojijo celo odrasli (Gregorčič 1884: 311).⁵ V knjigi o Slovencih v Benečiji omeni krivopete tudi geograf Francesco Musoni: grozne stvari o bitjih z obrnjenimi stopali mu je pripovedovala njegova stara teta iz Benečije, imenovala jih je *bradovike* ali krivopete (Musoni 1893: 13). Tudi zgodovinar Simon Rutar jih je uvrstil v poglavje o jeziku in narodnem blagu v Benečiji. Opisal je njihove fizične posebnosti (nazaj zasukana stopala včasih tudi dlani, zeleni razmršeni lasje) in značajske lastnosti ter primere njihovega delovanja: s svojim znanjem o vremenu pomagajo ljudem, da spravijo pridelek pred nevihto, a v tem času jim ugrabijo otroke, jih nato pitajo z lešniki in orehi, da se odebelijo, potem pa jih pojejo (Rutar 1899: 91–92). Anton von Mailly je leta 1922 je po poročilu Marie Pivk iz Idrije objavil zgodbo o divjih ženah – krivopetah, ki da so živele v jami v idrijskih hribih. Imele naj bi zasukana stopala in dlani (Mailly 1922: 38). Poročilo pa je zelo podobno Rutarjevemu.

Bržkone zaradi zgodovinskega dogajanja v času fašistične okupacije Primorske, druge svetovne vojne, nato pa še težkih poveljnih časov v naslednjih desetletjih ni veliko zapisov o krivopetah; v drugi polovici 20. stoletja posamične enote gradiva na terenu dokumentirajo Milko Matičetov (MMTZ 1952, 1959), D'Orlandi (1964, 25–25). Pavle Merku (1976: 331), Janez Dolenc oz. njegovi dijaki (gl. arhiv DAJD), vendar je bilo le malo od tega objavljenega. Zato izbori slovenske pripovedne folklorne reproducirajo Trinke in Rutarjeve zapise (npr. Kelemina 1930: 208–21; Bohanec 1966: 15; Unuk 2002: 482–486 idr.).

V 80. in 90. letih 20. stoletja se začnejo pojavljati nove objave gradiva o krivopetah (Tomasetig 1981, Zorčeva 1985, Dolenc 1992). V prvem desetletju 21. stoletja pa tiskane in spletne objave gradiva, fragmentov, (re-)interpretacije v popularni kulturi in umetnosti ter raba lika krivopete v turistične in druge marketinške namene doživijo pravcati razcvet.⁶ Aldina De Stefano na lik krivopete nasloni feministični koncept razmišljanja o arhetipu matere zemlje (De Stefano 2003), za slovstvenofolkloristične raziskave pa je najpomembnejše gradivo, ki ga je na terenu zbrala Ada Tomasetig ter ga objavila v knjigi *Od Idrije do Nediže* (2010): zapisala je kar 47 enot pripovedi o krivopetah!

3. Prostori krivopet

Kot za povedke nasploh, tudi za zgodbe o krivopetah velja, da imajo konkretna stičišča z realnostjo nekega časa ali prostora: resnična zgodovinska dejstva in osebe oz. hišna imena, največkrat pa so zgodbe postavljene v konkreten prostor. Tako so lokacije, kjer naj

⁵ Gregorčič prispevek podpiše s psevdonimom P–ov.

⁶ Nekatere primere gl. v Ivančič Kutin 2016: 184, 185.

bi krivopete bivale, se pojavljale ali delovale pogosto opredeljene s toponimi (zemljepisnimi imeni) in še natančneje – z mikrotoponimi. Mikrotoponimi so naselbinska zemljepisna imena, ki poimenujejo njive, travnike in gozdove (SSKJ 2008), Dušan Čop k njim prišteva tudi imena pašnikov, dolin, sotesk, kraških jam, imena poti in njihovih delov (Čop 2002: 98, 99), Silvo Torkar pa še plazove, skale ipd. (Torkar 2006). S pomočjo mikrotoponimov so se nekoč domačini natančno orientirali v bližnjem okolju, v zadnjem času pa se zaradi spremenjenega načina življenja hitro izgublajo (Ivančič Kutin 2006: 135). Ker je (bila!) gostota mikrotoponimov na relativno majhnem območju velika, poimenovala pa so le majhen prostor, so le redki dobili mesta na splošnih topografskih zemljevidih, nekoliko več jih je v katastrskih kartah, specialne karte z načrtno dokumentiranimi mikrotoponimi pa so izdelane samo za posamezna omejena območja; sistematično so bila evidentirana in kartirana npr. na avstrijskem Koroškem, s čimer so slovenska hišna in ledinska imena dobila mesto celo v Unescovem seznamu nesnovne dediščine v Avstriji (Piko–Rustia 2012).

Da je (bilo) izročilo o krivopetah del kulturne (morda celo ostanek mitske) krajine (prim. Pleterski 2014: 22, 23, Hrobat Virloget in Kavrečič 2015), dokazujejo toponimi in mikrotoponimi s pomensko podstavo »*krivopeta*«, npr. jama Krivopeta blizu vasi Mašera (Masseris), Krivopekina jama v bližini vasi Rounac (Rodda), potok Krivapeta v bližini Barnasa (Vernasso);⁷ prav tako je to izročilo vraščeno v nekatere jezikovne oblike, npr. kot primerjalno reklo: *Saj si kot kakšna krivopeta*, za žensko, ki ima nekoliko neurejen, razmršen videz oz. da se zanima za zelišča; ali pa kot grožnja nagajivemu / neubogljivemu *Počaj, pride krivopeta!*⁸

Zgodbe, ki so krajevno določene z mikrotoponimi, najbolje poznajo ljudje v najbližjem okolju. Evidentiranje toponimov in mikrotoponimov, ki se pojavljajo v pripovedih o krivopetah, nam torej pokaže geografsko območje, kjer še najdemo sledove, da je (bilo) to folklorno izročilo znano oz. razširjeno. Pripovedna folklor, ki se navezuje na prostor, daje informacije o kulturnem pomenu sestavin prostora (prim. Pleterski 2014: 22). Povezava med folklornim izročilom in arheološkimi ostanki ni redkost,⁹ zato bi morebitne arheološke raziskave teh mest lahko prinesle zanimiva spoznanja.

V nadaljevanju so lokacije, povezane s krivopetami, obravnavane po območjih: Trenta, Breginjski kot, Livško in Nadiške doline v Benečiji. Mikrotoponimi so v podčrtani in v poševnem tisku, toponimi pa so samo podčrtani.

3. 1. *Trenta*

V Zoisovem zapisu, *krivopetnice živijo v dolini Triglavskih jezer* (Kozinc 2014: 23), pri čemer ne izavimo za natančno lokacijo na tem relativno obsežnem območju; prav tako ne najdemo nobenega mikrotoponima v Gregorčičevem zapisu, pač pa le toponim *v dolini Zadnjice pod Triglavom*, kamor se zaradi njih bojijo iti celo odrasli ljudje (1884: 311). V Matičetovih terenskih zapisih najdemo štirih zgodbe oz. fragmente v zvezi s krivopetami – vse je povedal pravljicar Joza Kravanja Marinčič¹⁰ – v njih sta omenjena

⁷ Gl. gradivo v Tomaseti 2010: 51–52, 65, 69–70 in preglednico v nadaljevanju.

⁸ DAJD: leta 1977 zapisala Silvana Hrast, povedal Vinko Hrast (46 let), Borjana (gl. Ivančič Kutin 2013a: 183).

⁹ Npr. v Šebreljah na Cerkljanskem so znane pripovedi o divjih babah in divjih dedcih (gl. Janja Golob, ustni vir; Ivančič Kutin 2013b): v jami z imenom *Divje babe* je bila leta 1995 odkrita neandretalska piščal, ki velja za najstarejši glasbeni instrument na svetu (Turk 2011: 251, 255).

¹⁰ Joza Kravanja Marinčič (1976–1969) iz Vrsnika, kamor se je priženil iz Trente. Več o pravljicarju gl. v Ivančič Kutin 2012.

dva mikrotoponima: *v Zadnjici Pod Rumeno skalo* [*Pud Irmeno skalo*] so krivopetnice pasle gamse; *v Klinci* so živele krivopetnice in so pasle divje koze (MMTZ 1959). Svetka Zorčeva v literarizirani in ilustrirani objavi zgodbe *Krivopetnica in zlatorog*, za katero trdi, da jo je zapisala med domačini, navaja več lokacij: *v Preseku*, *v Klinu* in *Pihavcu* so nekoč živele vile krivopetnice; v varianti Zorčeve je zgodba o krivopetah okvir nesrečne ljubezenske zgodbe o trentarskem lovcu, katerega mati je bila krivopetnica (Zorčeva 1985). Vse lokacije, omenjene pri Zorčevi, se nahajajo desno nad dolino Zadnjice v smeri proti Kriškim podom in, kot kaže, se vsaj ena ujema z Matičetovim zapisom: prepadna stena z imenom *Rumena skala* se namreč nahaja na območju *Preseka* [im. *Prsiek* – rod. *Prsieka*]; skalnata stena je na nekaterih delih poraščena z rumenkastimi lišaji, ob njenem vznožju pa je spodmol z mikrotoponom *Pod Rumeno skalo*. Ker sta oba zapisovalca nedomačina, obstaja možnost, da gre pri mikrotoponimih *v Klinci* in *v Klinu* za isto lokacijo, tj. *v Klinu* [*u Klinə, smo šlə u Klən*]), tu je nekoč delovala planina z istim imenom [*tu Klinə*], ob Belem potoku. Prav blizu planine se nahaja prostorna jama oz. spodmol, čemur domačini pravijo *bout*.¹¹ Toda v Zadnjici v bližini Metojeve domačije je tudi mikrotoponim *Klinc* (*tu Klinca*): tu se nahajajo veliki posamični kamni oz. skale z *bouti* (votlinami) – teren je poraščen z gozdom, kjer ob neurjih in večjih deževjih priteka voda izpod Kanjavca (Triglav je v neposredni bližini). Zdi se, da bi to mogla biti lokacija iz Matičetovega zapisa, čeprav tu mikrotoponim ni omenjen:

Je šel en pastir skozi gozd tja pod Triglav. Je bila tam še žerjavica, ker so krivopetnice kuhale. Je vzel kos oglja in ga dal na fajfo. Pride domov – je bil tisti kos oglja zlat. So šli nazaj – ni bilo več žerjavice. (MMTZ 1959).

Mikrolokacija v Pihavcu (tj. oronim, ki lahko obsega območje Malega in Velikega Pihavca) pri Zorčevi ni natančno določena; po analogiji z drugimi lokacijami na tem območju lahko domnevamo, da gre za votlino, toda na tem pobočju jih je zelo veliko, ob vznožju Pihavca npr. *Kavčičeva jama* [*Kauččuwa*] jama s številnimi *bovti* ter *Miklavževa jama* [*Məklaužəwa jama*], za katero domačini pravijo, da pogled nanjo zbuja vtis, kot bi pred njo sedel kamniti mož; v E-registru jam je na tem območju vpisana samo *Jama v Malem Pihavcu*.¹²

Danes v Trenti le še redki starejši domačini pomnijo, kako so po vasi strašile krivopete; še bolj redki posamezniki pa se spomnijo mikrotoponimov, povezanih s krivopetami.

Strašili so, da pridejo krivopetnice, pirte, miklavži. So pravili, da krivopetnice živijo Pod Rumeno skalo in pridejo zvečer. Ampak to je neumno – otroke strašiti! (Povedal Albert Pretner, Trenta, 2015).

Krivopetnice so hodile po hišah in so strašile otroke. Za glavo so imele prižgano svečo. Tudi na svete tri kralje so hodile. Včasih krivopetnice, včasih pirte. Enkret ene, enkrat druge. (Povedala Fani Kravanja, Trenta, 2015).

Ja, od krivih petnic [krivəh pietnc] so vedno govorili, so nas strašili, ko smo bili otroci. Kakor je bil mrak, nismo šli več ven iz hiše. »Vas bodo krive petnice odvlekale!« Da nas bojo peljale krive petnice. Za svete tri kralje, so govorili, da

¹¹ *Bout* je v narečju beseda za naravno votlino v skali, ki je lahko zatočišče ali zavetje divjim živalim ali ovcam in kozam.

¹² Gl. spletno stran: <http://www.katasterjam.si/index.php?c=jame.simpleSearch&katSt=6066>

hodijo krive petnice okoli. So bile naštimane po kake tri ženske in so hodile. So imele obrnjene žoke (copate), pete naprej, prste nazaj. In za Miklavža so se tudi naštimale tiste krive petnice. So prišle v hišo: »Molite! Molite!« In so kakšno vejo dale, namesto da bi bil kakšen bombon. (Povedal Anton Hosner, Trenta, 2015).

Krivopete so v teh primerih prevzele ali delile vlogo s pehtrami (gl. Kuret 1986: 461).

V Trenti se vse lokacije, povezane s krivopetami, nahajajo na območju doline Zadnjice, ki jo obdajajo strme in visoke gore s Triglavom vred v njenem zatrepu; na lokacijah, ki jih lahko določimo z mikrotoponimi, so votline in spodmoli, ki jim pravijo domačini *bout*. Zdi se nenavadno, da danes ljudje v bližnji Soči, v Vrsniku in v vasi Na Skali ne poznajo (več?) zgodb oz. njihovih fragmentov ali mikrolokacij izročila o krivopetah; še manj pa po dolini navzdol proti Bovcu:¹³ o krivopetah so kvečjemu le slišali, morda vedo, da so z njimi nekoč strašili otroke, toda še več je tistih, ki zanje sploh še slišali niso.¹⁴

Pod Rumeno skalo je po pripovedovanju nekaterih domačinov živel divji mož. Anton Hosner se spominja pripovedovanja »ta starih«:

*V boutu Pod Rumeno skalo je živel divji mož [tə duljə muož], ki je redil čredo kakih 30-40 koz in je Trentarje naučil delati sir. Da bi tam živele krivopetnice, pa nisem slišal.*¹⁵ (Povedal Anton Hosner, 2015, Trenta).

3. 2. Breginjski kot

Pod Lokarji v Krasih so živele krivopete, ki so predle volno, dokler niso nekega dne rekle. »Konec!«¹⁶ Lokarje so težko dostopen, prepadni predel na pobočju Kobariškega Stola, informatorji pravijo, da tam ni votlin, le previsi (morda spodmoli).¹⁷ V eni zgodbi najdemo še ožji mikrotoponim: krivopete izpod Lokarj so sedele *na Ograjnci nad Lazom*, kjer je Menič (hišno ime) oral; opazovale njegovo delo ter mu svetovale, kako naj zavije trto, da se mu ne bo odvezovala. Na mikrotoponim *Pod Lokarji* pa se navezuje tudi pripoved o divjem možu.

*Gor pod Lokarji so bili tudi divji mož. Enkrat so nastavili kajpo (kletko) in notri dali šter (škaf) vina. En divji mož se ga je napil, tako da so ga lahko zvezali. Prosil jih je, naj ga spustijo, in da jim pove, kaj se lahko naredi iz mleka. Pokazal jim je, kako se sir dela, skuto in maslo. Potem so ga spustili. Ko so ga spustili, pa jim je dejal, da bi jim še več povedal, če ga ne bi spustil.*¹⁸

Krivopete v Breginjskem kotu so domovale tudi v *Kocovi jami* v bližini Napoleo-novega mostu ob reki Nadiži, kjer so šteje denar. Teren je strm, težko dstopen, v jami pa je rumen, luknjičast kamen. Tretja lokacija krivopet iz Breginjskega kota je *Gradec* oz.

¹³ Matičetov informator Joza Kravanja Marinčič je bil sicer iz Vrsnika, toda tja se je priženil iz Trente.

¹⁴ Od leta 2013 sem po krivopetah spraševala vse informatorje, s katerimi sem delala na Bovškem (gotovo preko 30 ljudi).

¹⁵ O Trentarskem divjem možu Pod Rumeno skalo gl. tudi v Dolenc 1992: 49.

¹⁶ DAJD: 1977 zapisala Silvana Hrast, povedal Vinko Hrast (46 let), Borjana (Gl. tudi Ivančič Kutin 2013a)

¹⁷ Povedla Terlikar Jožef in Terlikar Jožica, Logje, februar 2016.

¹⁸ DAJD: 1977/78 zapisala Mira Zuber, Borjana. Povedala stara mama Uršič Irma (59 let), Borjana.

Foto 1: Pod Rumeno skalo [Under the Yellow Rock]. Anton Hosner je bil edini od vprašanih domačinov, ki je vedel, kje točno se nahaja Rumena skala. Vodil me je do nje, da bi jo fotografirala. Rumeno skalo bi sama težko našla, saj se do nje pride po kakih 20 minutah hoje po brezpotju navkreber skozi gozd, od daleč pa se je zaradi visokega drevja ne vidi. Anton je, potem ko se je malo upehan, a zadovoljen, usedel v breg pod spodmol, dejal: »Kdo bi si mislil, da bom še kdaj Pod Rumeno skalo!« Nazadnje je bil tu pred petinšestdesetimi leti (okoli leta 1950), ko so sekali »drieulje«. (Foto: B. Ivančič Kutin, 14. 8. 2015).

Foto 2: Pogled na Gradič iz vasi Logje v Breginjskem kotu [View on Gradič from the village Logje]. (Foto B. Ivančič Kutin, 15. 2. 2016).

V Breginjskem kotu so trenutno znani trije mikrotoponimi, povezani s krivopetami, v enem primeru gre za jamo oz. votlino, v drugih dveh pa za težko dostopen teren, enkrat visoko na pobočju Stola, in drugič v divji grapi na težko dostopni vzpetini, obdani z dvema potokoma.

Gradič, to je strma težko dostopna vzpetina globoko v grapi, kjer se v Nadižo steka potok Lerada tik na državni meji med Slovenijo in Italijo. Tam so krivopete sušile denar na vrvi, dokler jim ga ni nekega dne veter odpihnil (Ivančič Kutin 2016: str). V eni izmed zgodb je toponim še natančneje opredeljen z mikrotoponom ...

Na Gradiču Mihevcovem [Gor na Gradič Məhiucown – svojilni pridevnik se nanaša na hišno ime lastnika parcele] *so bile coprnice, ki so jim pravili krivopete in so hodile dol na Kabo pit vodo. Ljudem so svetovale, kdaj naj sejejo. Nekoč so ugrabile Drejčevega poba (hišno ime), ki je znal lepo peti.*¹⁹

Blizu Gradiča v Prosnidu (Prossenico), tj. prva vas na italijanski strani meje je informatorka bivališče krivopet opisala z besedami: »Živele so kot žival,«²⁰ natančnega kraja njihovega bivališča pa ni poznala.

Nekatere pripovedi omenjajo ime kraja, npr. v Sedlu (vas) se je en mož oženil s krivopeto.²¹ Spet v drugih pa so priimki oz. hišna imena, npr.: Špolad je ujel krivopeto in jo pripeljal domov za ženo (Špolad je pogost priimek v Breginjskem kotu, v Borjani pa je tudi hišno ime).

3. 3. Livško

Enkrat so *v hosti in gmajnah nad Livkom v Malenščah* živele *krive pete*, in včasih svetovale ljudem. Rajnkemu Žludru (hišno ime) so svetovale, kako naj zaveže trto, ki se mu je trgala med oranjem (Dolenc 1992: 45).²² V e-registru jam na tem območju najdemo vpis *Jama v Malenščah* (občasni izvir, bruhalnik).²³ V drugi pripovedi je bivališče krivopet za vasjo Livške Ravne, in sicer na mestu, ki mu domačini pravijo *Tam v skalī* [*Tam w skal*], v neki jami, pod katero je prepad. Včasih so se tod okrog ljudje, še posebej otroci, bali hoditi. Nekoč pa se je nekdo iz druge vasi oženil s *krivo peto*...²⁴ Zelo verjetno gre za jamo, ki je v e-registru vpisana kot *Jama 1 na Pologu* (brezno z jamo, poševna jama). Zaradi podobnosti imena sklepamo, do gre verjetno za isto lokacijo tudi v pripovedi, ki pravi, da so na Ravnah *Pod skalo* živele *krive pete*, ki so z uroki zdravile ljudi. Tam je še zdaj ognjišče, kjer so kuhale.²⁵ Na ta mikrotoponim se, kot kaže pomensko polje kuhanje/ognjišče/ peč, nanaša tudi pripoved o *Babji peči*, jami v bližini Livških Raven, skozi katero lahko prideš, če se splaziš po vseh štirih. Otroke so strašili, da jih baba speče, če ne bodo pridni med pašo; da bi bile te *babe* krivopete, v tej zgodbi ni izrecno omenjeno. V Dolenčevem dijaškem gradivu je tudi zgodba, ki pravi, da je v bližini Livških Raven, *pod Muscem*, kamen, pod katerim je jama; ljudje so pravili, da tja prinese *bela žena* otroke.²⁶

¹⁹ DAJD: 1976 zapisala Adriana Špolad, povedala Katarina Terlikar (Jugova), Borjana; gl. tudi Dolenc 1992: 47.

²⁰ Povedala Evelina Melissa, Prosnid 28. 3. 2015.

²¹ DAJD: 1977/78 zapisala Mira Žuber, Borjana. Povedala stara mama Uršič Irma (59 let), Borjana. Gl. tudi Ivančič Kutin 2013a.

²² DAJD: Povedala Francka Perat stara 72 let, zapisal Zvonko Perat, Livek 1961.

²³ <http://www.katasterjam.si/index.php?c=jame.simpleSearch&katSt=4451>.

²⁴ DAJD: Povedala Faletič Iva, stara 45 let, zapisala Faletič Martina 1974, 75, Livške Ravne.

²⁵ DAJD: Povedal Faletič Slavko, star 60 let (pri Kranjcu) zapisal Bizjak Radovan, 1977/78, Livške Ravne.

²⁶ DAJD: Povedal Faletič Slavko, star 60 let (pri Kranjcu) zapisal Bizjak Radovan, 1977/78, Livške Ravne.

3. 4. Benečija (Nadiške doline)

Trinko (1884) je zgodbe o krivopetah zapisal po spominu iz otroštva, ki ga je preživel v vasi Tarčmun; ne omenja mikrotoponimov, a ima nedvomno v mislih konkretna mesta, ki so jih domačini dobro poznali: »Vere v ta bitja ni več, saj so jo menda pregnali duhovniki, toda jam, v katerih so bivale, se mladina boji in ogiblje še danes.« Aldina De Stefano je v Nadiških dolinah našela kar deset jam z imenom »Krivopetina jama«, vendar ta imena zapiše le v italijanski obliki, in to vedno enako *Grotta delle Krivapete*. Poleg teh avtorica omeni še dve jami, katerih ime se navezuje na drugo lokalno poimenovanje krivopet – častitjove žene²⁷: *Častita jama* in *Častitove žene jama* – v obeh primerih je najprej zapisana slovenska oblika imena, nato sledi še prevod v italijanščino (*Grotta Sacra delle Donne sacre* in *Grotta delle Donne degne di lode*) – ter še štiri druge jame, v katerih se dogajajo zgodbe o krivopetah: *Jama ta pod Figovco* s prevodom *Grotta sotto il Fico*, *Velika jama* (*Grotta Grande o Grandiosa*), *Presso i grosso sassi*, in *Grotta Muratta*, slednji dve brez slovenske oblike (De Stefano 2003: 104, 105). Ker so krivopete v Benečiji del slovenskega folklornega izročila na nekoč etnično čistem slovenskem območju, se zdi logično, da so tudi prvotna poimenovanja krivopetinih bivališč (bila) slovenska.²⁸ Toda na spletnem registru je med več kot sto evidentiranih jam v Benečiji mogoče najti le eno samo s »slovenskim« imenom, tj. jama št. 1045 »*Antro di Criva Peta*« v bližini vasi Mašera (Masseris).²⁹

Ada Tomasetig je v knjigi *Od Idrije do Nediže* objavila 47 pripovedi o krivopetah (2010: 31–70), ki jih je povedalo 34 informatorjev; število enot in število informatorjev potrjujeta, da je (bilo) izročilo o krivopetah na tem območju izredno razširjeno. V tem gradivu zasledimo tudi številne mikrotoponime. Toda za zanesljivo lociranje bi bila potrebna temeljita terenska raziskava s sodelovanjem domačega poznavalca terena, saj iz pisnih virov ni vselej jasno, ali gre za mikrotoponim v bližini kraja zapisa zgodbe ali ne. Z elektronskim registrom jam v Furlaniji in Julijski krajini si pri tem žal ni dalo pomagati: na tem območju je evidentiranih več kot sto jam, njihova imena pa so vse prej kot slovenski mikrotoponimi. Evidentiranje slovenskih imen za jame, ki so v tem registru, bi lahko bila naloga z velikim doprinosom k ohranjanju slovenske jezikovne in kulturne dediščine na tem območju!³⁰

V sledeči preglednici so izpisani toponimi in mikrotoponimi, povezani z bivališči krivopet v Nadiških dolinah, ki jih lahko najdemo v 34 enotah gradiva Ade Tomasetig (gl. 2010: 31–70); nekatere enote vsebujejo (le / tudi) lokacijo dogajanja zgodbe (toponim, mikrotoponim, hišno ime), na podlagi česar lahko sklepamo, da je bivališče krivopet v bližini (lokacije dogajanja zgodbe so označene z znakom *). Za boljšo preglednost so mikrotoponimi izpisani v poševnem in podčrtanem tisku, in sicer v narečni obliki, kakršna je podana v gradivu. V posebnem stolpcu je izpisan podatek o vrsti terena (kjer se nahaja bivališče krivopet), kot ga lahko najdemo v posamezni zgodbi. Mikrotoponimi s pomensko podstavo »krivopeta«, so v krepkem tisku.

²⁷ V okolici Podbarnasa v Benečiji pravijo krivopetam častitjove žene (gl. Tomasetig 2010: 58).

²⁸ De Stefanovi so v italijanščino prevajali informatorji sami ali pa tolmači - na terenu jo je pogosto spremljal g. Dante Škvor iz Breginja (pogovor z Ido Škvor, 15. 2. 2016.)

²⁹ <http://www.catastogrotte.fvg.it/?var=search-map>

³⁰ Morda bi to zamisel lahko uresničili v katerem od čezmejnih projektov v sodelovanju z različnimi strokovnjaki z obeh strani državne meje; toda treba bi bilo pohiteti, saj je informatorjev, ki še poznajo stare mikrotoponime, iz dneva v dan manj!

TABELA: Lokacije bivališč krivopet v zgodbah, dokumentiranih v zbirki Ade Tomasetig (2010)
 [Locations of the Krivopete's residences in the stories collected by Ada Tomasetig (2010)]

št.	Bivališča krivopet (lokacija); kraj dogajanja zgodbe* [Dwellings of krivopete; location where the story takes place*]	Vrsta terena [The landscape]	Kraj zapisa [Place of the record]	Tomasetig 2010 (enota): stran [Tomasetig 2010: number, page]
1	<i>u Osuonc na sanožet go nad Španjude</i> ; tam so čela, potoki in studenec, tam so živele	čela, potoki, studenec	Sarženta/Sorzento	(01): 31
2	<i>Ta na Planj</i> ; tam je bilo eno čelo in v njem jama in tam so živele	čelo, jama	Podguora / Podgora	(02): 31
3	so živele po rupah blizu nas (=v Mašerah, kjer je živila mati pripovedovalke)*	rupe, no marco globoke	Mašera (pripovedovala mama, doma iz Mašer); Ofian /Pegliano	(03): 32-33
4	živele so po hostah in čelih; <i>go Pod Polico</i> tam so ljudje orali, zdaj je nogometno igrišče*	živele po hostah in čelih	Ščigla / Cicigolis	(05): 36-37
5	<i>Pod Foran</i> , tam so imele jamo	jama	Bordoni /Bordon	(07): 38
6	<i>Tav Pojakovi jami</i> so bile	jama	Gorenj Marsin / Mersino Alto	(09): 40
7	<i>Pod Kripji</i> so bile v jami	jama	Gorenj Marsin / Mersino Alto	(10): 40
8	<i>gu Kadaljješ</i> je živila		Čela /Cialla	(11): 41
	so živele v jamah; v potoku <i>pod Flipan</i> (hišno ime) so prale*	jame	Čela /Cialla	(12): 42-44
9	so živele po hosteh tam blizu Seuce	hoste	Dolenje Bardo / Brida Inferiore	(14): 44-45
10	V Matajurju*		Sarženta / Sorzento	(15): 45-46
11	<i>Go za Makotah gu Tarnjah blizu Saržente</i> je bilo polno krivapet; <i>Lašt</i> *	pod skalami	Sarženta / Sorzento	(16): 47-48
12	Gor za Mašerih je svet, se kliče <i>Go par Krivapet</i> , so živele v jamah, v čelih, na samem	jama, čela	Sarženta / Sorzento	(18): 49-51
13	V Kosc (Kozci) <i>ta v Pane</i> v potoku	potok	Kozca / Cosizza	(19): 51
14	<i>v Skrilah</i> je jama, ki se kliče <i>Krivopeta</i> ; so hodile peč kruh h <i>Debeli peč</i> *	jama, velike rupe	Mašera / Masseris	(20): 51-52
15	V starem Čedadu <i>du Vinčiče</i> du Vančinovih (hišno ime) v čelu pod mlinom <i>Arbidnjakovem</i> (hišno ime)	pod čelom, pod nekim kamnom	Jagnjed / Iainicg	(21): 52
16	so bile <i>gu Hume</i> ; svetovale so ljudem <i>na Goluji ta v Podlak</i> , kjer je bila <i>njiva Bunelova</i> (hišno ime)*		Varh / Varch	(22): 53
17	<i>Gu Runjake</i> so bila čela in iz jame, kjer so bile krivapete, se je videlo na njivo od <i>Kočebarju</i> (<i>Kočebarjeva njiva</i>)	čela, jame	Sarženta / Sorzento	(23): 55
18	Je prišla ena go <i>z Huma</i> , gor so imele hišo	hiša	Gorenji Trabij / Trabil Superiore	(24): 55

19	so bile v čelu v eni jami; <u>Kočebarji</u> (hišno ime) so pri malnu orali*	čelo, jama	Podbarnas / Sottovernassi	(27): 58
20	so bile <u>Ta na Planji</u> v jami, pod čelom v jami	čelo, jama	Podbarnas / Sottovernassi	(28): 58
21	so odpeljale ženo dol v eno rupo <u>pod Pariglo</u> , rupa se kliče <u>Krivapeta</u>	rupa	Bjarč / Biarzo	(29): 59
22	so živele <u>ta v Panj</u> v hostah, pri majhnem potoku <u>do za Šošnji</u>	hosta pri potoku, studenec	Ofjan / Pegliano	(30): 60
23	<u>Go par Grap go za Polavo</u> v potoku so bile velike jame, tam so bile	ptok, jame	Tarčmun / Tercimonte	(31) : 60
24	<u>Za Hudo dolino</u> so naredile voz*		Tarčmun / Tercimonte	(32): 60-61
25	<u>Do pod Figovco</u> je <u>jama od Krivopet</u> pod enim čelom	majhna in ozka jama	Tarčmun / Tercimonte	(33): 61
26	<u>Pod Prehodan pod Roban</u> na bregu Svetega Martina blizu Čeplesišč	v robu so jame	Krai / Crai	(34): 61
27	v Gorenjem Marsinu*		Dolenji Marsin / Mesino Basso	(35): 63
28	Na Štupic, <u>ta pod Žimbranco</u> je bilo veliko čelo in tam so živele	veliko čelo	Dolenji Marsin / Mesino Basso	(36): 63
29	Z njo se je oženil fant tu iz Marsina*		Dolenji Marsin / Mesino Basso	(37): 63-64
30	<u>Tan pod Svetin Lienartan</u> , <u>tan v ruonskin briegu</u> , pod cerkvijo je čelo in tam notri so imele jame; <u>Go par Mašer gu Skrilah</u> so tudi govorili, da imajo jama	čelo, jama	Dolenji Marsin / Mesino Basso	(38): 64
31	pod cerkvijo Svetega Lenarta je jama, so govorili <u>Ta v Krivopekini jam</u>	velika jama	Rounac / Rodda	(39): 65
32	Krivopete od Zapotoka so stale (stanovale) <u>Ta na Trepan ta v Susjin briegu</u>	grd teren	Sarženta / Sorzento	(41): 66
33	<u>Go pod Zeleneh</u> je en svet, se kliče <u>Go par krivapet</u> , tam je jama in tam so stale (stanovale)	jama	Mašera / Masseris	(43): 68
34	Krivopete Tapulouške so živele <u>du Suopotah</u>		Seuce / Seuza	(44): 68
35	<u>Tle v Kravariji</u> je jama, na poti tja v Ravne	jama	Podkravar / Podcravero	(46): 69
36	<u>Tuk je zluodji orou</u> (ledinsko ime) je vsepolno potokov, en se kliče <u>Krivapeta</u> , globok in grd, tam so stale Barnaške krivopete	globoki grdi potoki	Barnas / Vernasso	(47): 69-70

Od 47 enot, objavljenih v knjigi Ade Tomasetig, kar v 36-ih zgodbah zasledimo mikrotoponime oz. druge krajevne označevalce. Bivališča krivopet so največkrat jame (rupe), ki se nahajajo v čelih, včasih tudi v grapah potokov ali v gozdu; v veliki večini primerov je to težko dostopen, grd teren; enkrat samkrat informator omeni, da so krivopete *stale* (stanovale) v hiši v Humu (št. 18). V gradivu je 7 mikrotoponimov z besedno podstavo »krivopeta« (št. 12, 14, 21, 25, 31, 33, 36), od tega jih šest poimenuje jame, eden pa potok (št. 26). V treh primerih (št. 12, 14 in 33) gre morda za isto lokacijo (kljub poizvedovanju na terenu tega še ne morem z gotovostjo trditi, saj so bile informacije različne.

4. Sklep

Izročilo o krivopetah, ženskih antropomorfnih bitjih, je znano na severozahodnem delu slovenskega etničnega prostora. To območje je odmaknjeno od večjih mestnih središč, je gorato ali strmo hribovito ter preprejeno z ozkimi grapami, po katerih tečejo hudourniški potoki. Bivališča krivopet so načeloma jame, votline, čela, spodmoli, torej nevarni ali težko dostopni kraji. Pogosto prav tako v neprijaznih okoljih (za človeka) živijo /delujejo tudi podobna bajčna bitja, ki jih poznajo izročila drugod po svetu: npr. v Venezueli (*chinigua* in *masisikiri*), Gvatemali (*ciguapa* in *sisimite*), Dominikanski republiki (*siguanaba*), na Karibih (*douen*) živijo ali delujejo v nenaseljenih predelih gora, v gozdovih, močvirjih v bližini rek ter ob drugih vodah (Lafée-Wilbert and Wilbert 2010: 50; Jardim 2009: 130); v Indiji (*duncani* ali *churel*) se pojavljajo na strašljivih mestih, kot so npr. jame, stare ruševine, rudniki, puščave (McClintock 1990: 44, 45), na območju zahodne Indije in Nepala (različne vrste t. i. *yetijev*) pa v jamah v visokogorju Himalaje ali v džunglah (Petres 1997: 50); prav tako *xəlvəlik* tava po goratih predelih Armenije (Asatryan 2013: 21). Omenjeni tuji članki ne navajajo natančnih (mikro)toponimov, pač le širše območje (avtorji se pač ukvarjajo z drugimi vidiki folklornih pojavov), a ponekod so omenjene vsaj splošne karakteristike terena.

Bivališča krivopet kot tudi druga prizorišča njihovega pojavljanja ali delovanja (ta so po navadi v bližini njihovih bivališč), pogosto lahko identificiramo s pomočjo toponimov in mikrotoponimov, ki jih najdemo v gradivu. Ker so te mikrolokacije znane le najbližjemu okolju, so tudi zgodbe, ki so povezane z njimi, poznali le (naj)bližnji prebivalci, ne pa tudi prebivalci vseh okoliških vasi. Tako krivopete niso splošno znane povsod v dolini Trente, v Breginjskem kotu, na Livškem in v Nadiških dolinah v Benečiji;³¹ včasih so z istim mikrotoponimom (a pri drugih informatorjih) povezane pripovedi o drugih bajčnih bitjih – *Pod Rumeno skalo* v Zadnjici in *Pod Lokarji* v Breginjskem kotu naj bi npr. živel divji mož.

Linda Dégh meni, da je pri povedki veriga njenega prenosa močna samo toliko, kot njen najšibkejši člen: ena sama napaka pri prenosu lahko spremeni ali ustavi celoten folklorni proces (Dégh 2001: 414). Toda za prenos povedke so pomembne tudi okoliščine. Poleg spremenjenega načina življenja (modernizacija, izgubljanje stika s preteklimi verovanskimi predstavami ljudi, spreminjanje vrednot) so na prenos izročila gotovo vplivale tudi močno spremenjene demografske razmere na območjih, kjer je izpričano izročilo o krivopetah – število prebivalstva je po drugi svetovni vojni začelo drastično upadati (Kalc 1997: 209). In tudi če bi izseljeni domačini povedke prenašali dalje v svojem novem okolju, se le-te ne bi mogle zlahka »prijeti«: povedka o krivopetah, ki ni umeščena v konkretno geografsko okolje – tipično je to neprijazen, težko dostopen ali nevaren teren – nima esencialne sestavine, brez te pa pripoved nima velikih možnosti za preživetje s folklornem procesom (pripovedovanjem).³²

³¹ Na terenu so bili med letoma 2013 in 2016 o tem vprašani številni informatorji.

³² Umetniško-kulturne (re)interpretacije ter oživljanje, izkoriščanje in raba izročila v ekonomske namene seveda funkcionirajo po drugih principih.

Literatura in viri

- Asatrian, Garnik, 2013: Armenian Demonology: A Critical Overview. *Iran and the Caucasus* 17, 9–25.
- Baudoin de Courtenay, Jan, 1888: *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slave meridionale IV. Testi popolari in prosa e in versiraccolti in Val Natisone nel 1873. Materiali za južnoslovansko dialektologijo IV. Ljudska besedila v prozi in v verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873*, ed. Liliana Spinozzi Monai. Trieste / Trst: Editoriale Stampa Triestina e Centro Studi „Nediža“ / Založništvo tržaškega tiska in Študijski center „Nediža“.
- Bohanec, Franček, 1966: *Slovenska ljudska pripoved*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Čop, Dušan, 2002: Gorska, terenska (ledinska) in vodna imena v Sloveniji. *Jezikoslovni zapiski* 8/2, 93–108.
- Dapit, Roberto; Kropelj, Monika, 1999: *Visoko v gorah globoko v vodah*. Ljubljana: Didakta.
- Dégh, Linda, 2001: *Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- De Stefano, Aldina, 2003: *Le Krivapete delle Valli del Natisone*. Udine: Kappa Vu.
- Dolenc, Janez, 1992: *Zlati Bogatin. Tolminske povedke*. Ljubljana: Kmečki glas.
- D'Orlandi, Lea; Cantarutti Novella, 1964: Credenze sopravvivenze in Friuli intorno agli esseri mitici. Che fastu? 1-6, 17–41.
- Duran-Almarza, Emilia Maria, 2012: Ciguapas in New York: Transcultural Ethnicity and Transracialization in Dominican American Performance. *Journal of American Studies* 46/1, 139–153.
- Graber, Georg, 1914: *Sagen aus Kärnten*. Leipzig: Dieterich: Zweite Auflage.
- Gregorčič, Simon jn. (pseudonim P-ov), 1884: Narodne bajke. *Slovan* 39 (18. september 1884), 310–311.
- Hrobat Virloget, Katja in Petra Kavrečič, 2015: Mitska krajina Gropade v okviru ustnega izročila na Krasu in širše. V: *Nesnovna krajina Krasa*, ur. Hrobat Virloget, Ktja in Petra Kavrečič. Koper: Založba Univerze na Primorskem, 69–84.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2006: Ledinska in hišna imena v vasi Čadrg – del kulturnega izročila. *Traditiones* 36/2, 135–158.
- Ivančič Kutin Barbara, 2012: Pravljicar Joza Kravanja – Marinčič (1876– 1969) iz Vrsnika na Bovškem: je kaj ostalo za njim? *Otrok in knjiga* 83, 102–115.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2013a: Folklorno izročilo Breginjskega kota iz dijaškega arhiva Janeza Dolenca. V: *Trinkov koledar* 2013a, Lucia Trusgnac, Iole Namor (ur.). Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 180–195.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2013b: Divji dedci in divje babe s Cerkljanskega v starih (in novih?) folklornih pripovedih. *Slovstvena folkloristika* 11-12 /1-2, 9–14.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2016: Krivopete: Wild women with backward-facing feet in the Slovenian folk narrative tradition. *Folklore* 127/2, 173-195.
- Jardim, Keith. 2009: From Colonialism to Barbarism: Readings on the „post“-Colonial West Indies. *Journal of the University College of the Cayman Islands* 3, 122–138.
- Kalc, Aleksej. 1997. Selitvena gibanja ob zahodnih mejah slovenskega etničnega prostora: Teme in problemi. *Annales* 10, 193–214.
- Kelemina, Jakob (ur.), 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kozinc, Željko, 2014: *Lepi izleti vabijo*. Ljubljana: Modrijan.

- Kroje, Monika, 2008: *Od ajda do zlatoroga. Slovenska bajeslovna bitja*. Celovec–Ljubljana–Dunaj: Mohorjeva založba.
- Kroje, Monika, 2012: *Supernatural beings from Slovenian myth and folktales*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Kuret, Niko, 1986: *Praznično leto Slovencev*, druga knjiga. Ljubljana: Družina.
- Lafée-Wilbert, Cecilia Ayala, Wilbert Werner, 2010: La Chinigua guaiquerí y sus pares mesoamericanas y caribeñas. *Antropológica* 114, 29–66.
- Maily, Anton von, 1922: *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung.
- McClintock, Wayne, 1990: Demons and Ghosts in Indian Folklore. *Missiology* 18/1, 37–47.
- Merkù, Pavle, 1976: *Ljudsko Izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974*. Ljubljana: Ljudska pravica.
- Musoni, Francesco, 1893: *La vita degli Sloveni*. Palermo: G. Spinato.
- Nicoloso Ciceri, Andreina, 1992: *Tradizioni popolari in Friuli* (3rd edition). Udine: Chiandetti editore.
- Piko–Rustia, Martina, 2012: Slovenska ledinska in hišna imena v Unescovem seznamu nesnovne dediščine v Avstriji. *Traditiones* 41/2, 213–226.
- Pleterski, Andrej, 2014: *Kulturni genom*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Rutar, Simon, 1899: *Slovenska zemlja. Opis slovenskih pokrajin v prirodoznaskem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem oziru III del. Beneška Slovenija*. Ljubljana: Matica Slovenska.
- SSKJ 2008: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* [online], ured. avtorji in sodelavci Anton Bajec ... [et al.]. Ljubljana: ZRC SAZU. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- Spaight, W. M., 1942: Gurkha ghosts. *Journal of The Royal Central Asian Society*, 29/2, 136–140.
- Šmitek, Zmago, 2004: *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Študentska založba.
- Tomasetig, Ada, 1981: *Pravce mojga tat an moje mame*. San Pietro al Natisone – Trieste: Založništvo tržaškega tiska.
- Tomasetig, Ada, 2010: *Od Idrije do Nediže. Dal Judrio al Natisone. Benečija - Slavia Friulana. Miti, Fabie e Leggende del Friuli storico* 12. Udine: Chiandetti.
- Torkar, Silvo, 2006: Zemljepisna imena v zgornji Baški dolini. V: Torkar, Silvo, Kofol, Karla (ured.), *Baški Zbornik*. Tolmin: Tolminski muzej, 95–106.
- Trinko, Ivan, 1884: Divje žene ali krivjopete. *Ljubljanski zvon* 4 (1. april 1884), 229–232.
- Turk, Matija, 2011: Neandretalska piščal iz Divjih bab I: stara in nova spoznanja. V: *Drobci ledenodobnega okolja*, ur. Borut Toškan. Ljubljana: ZRC SAZU, 221–265.
- Unuk, Jana (ur.), 2001: *Slovenske pravljice*. Ljubljana: Nova revija.
- Zorčeva, Svetka, 1985: *Krivopetnice in zlatorog*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ustni viri

- Janja Golob: Pripoved o divjih babah izpod Šebrelj. Pripovedovanje v okviru 4. festivala »Deuje babe«, Cerklje, Bar Gabrijel, 11. 3. 2016.
- Anton Hosner – Tona Kurtelnov (r. 1932), Trenc. Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Trenc, 14. 8. 2015; telefonsko 30. 3. 2016.
- Štefanija Kravanja – Fani Otokarjeva (r. 1916). Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Trenc, avgust 2015.
- Albert Pretner – Berti Furlanov (1926–2016). Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Trenc, julij 2015.
- Ida Škvor, Breginj. Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, februar 2016.

Jožef Terlikar, r. 1940, Logje. Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Logje, 28. 3. 2015; telefonsko 11. 4. 2016.
Jožica Terlikar, r. 1952, Logje. Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Logje, 15. 3. 2016.
Evelina Melissa, r. 1927. Pogovor dokumentirala B. Ivančič Kutin, Prosid, 28. 3. 2015.
Naključni domačini iz vasi Mašere, 19. 4. 2016. Spraševala B. Ivančič Kutin.

Arhivski viri

MMTZ 1952 = Matičetov, Milko. Terenski zvezek „Soča - Bovec -Log.“ Terenski zvezek 4, „Teren 8. Inv. št. 17 (19.7. - 26.7 1952). Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
MMTZ 1959 = Matičetov, Milko. Terenski zvezek „Gornja Savska dolina in Gornja Soška dolina“ (april 1959). Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
DAJD = Dijaški Arhiv Janeza Dolenca (1957–1988): *Mapa Breginj, Livek*. Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.

Residences of the “Krivopete”: Locations and Microtoponyms

Barbara Ivančič Kutin

Like most legends, folktales about wild women share some concrete elements with the reality of a certain time or place: real historical facts, persons, or household names, and most frequently they are set in a concrete location. The dwellings of the *krivopete* and other locations where they appeared or acted (usually in the vicinity of their dwellings) can frequently be identified through the toponyms and microtoponyms mentioned in various publications, archival sources, and through field data. Folklore tradition about these female mythical beings with twisted feet can be found in the extreme north-western part of the Slovenian ethnic territory: in Trenta, Breginj, Livško, and the Natissonne Valleys in the Italian Slavia Veneta.

In the Trenta Valley, all the sites associated with the *krivopete* are located in the Zadnjica Valley, on the steep and rocky slopes that surround it. This domain of the *krivopete* lies directly beneath Mt. Triglav, the highest mountain in Slovenia. Their dwellings are the so-called *bovti* (natural caverns). In Breginj, such locations are relatively dispersed. In one case, it is a cave or a cavern in the bank of the River Nadiža, and the other two are situated on almost inaccessible terrain, high on the slope of Mt. Stol in one case and in a wild ravine on an elevation surrounded by the Adiža River gorge on one side and the Lerada stream on the other. In the region of Livško, the recorded locations, which are all natural caverns, are located in the vicinity of the village of Livške Ravne. Most locations have been recorded in the area of the Natissonne Valleys in the Italian Slavia Veneta (see the table in the text). As in Livško, the majority of them are natural caverns in dangerous crags; frequently they are in the vicinity of settlements.

A common feature of the areas with the tradition of the *krivopete* is that they are situated far from urban centres, in the mountains or steep hills, and crisscrossed with narrow gorges with swift-flowing streams. The dwellings of the *krivopete* are usually caves, caverns, rock shelters, and other dangerous or almost inaccessible places. Since these microlocations (microtoponyms) are only known locally, the stories associated with them are known only to the local population living in close proximity but not to people in nearby villages. *Krivopete* are therefore not widely known in the entire territory of Tranta, Breginj, Livško, and the area of the Natissonne Valleys in the Italian Slavia Veneta. The chain of transmission of a legend is only as strong as its weakest link, and a single mistake in the transmission process may alter or suspend the entire folklore process. The transmission of the narratives was after the Second World War was reduced by the migration of the population from the region. A legend about the *krivopete* that is not embedded in a concrete environment – typically an unfriendly, dangerous terrain that is difficult to access – lacks its essential ingredient without which the narrative has very little chance for survival.

Toponyms and microtoponyms with the semantic base *krivopeta* indicate in a special way that the tradition about the *krivopete* is/was part of the cultural (and perhaps even a survival of the mythical) landscape; such examples are the Krivopeta Cave near the Mašera/Masseris village, Krivopeta's Cave in the vicinity of the Rounac/Rodda village, and the stream Krivopeta near Barnas/Vernasso.

Sometimes, the same microtoponym is the central setting of a story about other (similar) mythical beings. Such examples are Pod Rumeno Skalo (Under a Yellow Rock) in Zadnjica and Pod Lokarji in Breginj, which according to some informants were the dwellings of the wild men (rather than the *krivopeta*).